

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КОРЕКЦІЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ОСВІТИ

УДК 376.3:792

DOI: 10.32342/2522-4115-2024-1-27-1

О.І. ПЕРЕВОРСЬКА,

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара (м. Дніпро)*

Т.П. ПРИХОДЬКО,

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара (м. Дніпро)*

І.М. КОБЗЄВА,

*директор Навчально-методичного центру забезпечення якості освіти, старша
викладачка кафедри дошкільної та початкової освіти комунального закладу вищої
освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради»
(м. Дніпро)*

ТЕАТРАЛІЗОВАНЕ МИСТЕЦТВО ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ НАВИЧОК МІЖСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У ШКОЛЯРІВ ІЗ РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРУ

Розглянуто проблему ефективності корекційної роботи здобувачів вищої освіти з молодшими школярами із розладами аутистичного спектру (РАС). Теоретичний аналіз проблеми показав, що набуття досвіду взаємодії, навичок контактування з дітьми визнано одним із пріоритетних напрямів становлення особистості у молодшому шкільному віці. У науці комунікація розглядається як взаємодія та встановлення контактів між індивідами, результатом якого є вплив один на одного, обмін інформацією, обрання певного напрямку спільних дій, а також сприймання та розуміння співрозмовника. Визначено, що набутий у молодшому шкільному віці власний мистецько-комунікативний досвід є запорукою не лише загальнокультурного розвитку дитини, але також її розкритості, впевненості, особистісної активності в подальшому житті. Зроблено акцент на тому, що театралізована діяльність виявляється ефективним засобом соціалізації молодшого школяра, оскільки вона сприяє осмисленню морального підтексту літературного твору й участі у грі. Ця форма активності створює сприятливі умови для розвитку, орієнтовані на цілісний розвиток особистості дитини з РАС, активізацію її творчості та ключових психічних процесів.

Наголошено, що вирішенням проблеми стане впровадження здобувачами вищої освіти корекційно-розвивальної програми, спрямованої на розвиток навичок міжособистісної взаємодії у молодших школярів із розладами аутистичного спектру.

Здобувачами вищої освіти Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара під керівництвом авторів було проведено дослідження рівня розвитку навичок міжособистісної взаємодії у молодших школярів із розладами аутистичного спектру. У дослідженні взяли участь діти молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектру: 1-А клас – 13 дітей (експериментальна група, ЕГ); 1-Б клас – 14 дітей (контрольна група, КГ).

Результати дослідження дали змогу здобувачам вищої освіти зробити висновок, що розвиток навичок міжособистісної взаємодії у молодших школярів із розладами аутистичного спектру може

бути успішним за умов спеціально організованих, систематизованих та регулярних занять за корекційно-розвивальною програмою «Юні актори». Отримані результати свідчать про ефективність корекційної роботи здобувачів вищої освіти з дітьми, які мають розлади аутистичного спектру.

Ключові слова: молодші школярі, розлади аутистичного спектру, міжособистісна взаємодія, театралізоване мистецтво, корекційно-розвивальна робота, емпіричне дослідження.

Постановка проблеми. Забезпечення рівних можливостей для отримання освіти всіма дітьми є одним з ключових пріоритетів розвитку сучасної освіти в Україні. Зокрема, актуальною є увага до дітей з особливими освітніми потребами. Державна політика зорієнтована на створення умов, що дозволяють цим дітям здобувати освіту, враховуючи їхні індивідуальні здібності, можливості та інтереси. Зміни на рівні законодавства, зокрема у новому Законі України «Про освіту», підтверджують значущість інклюзії в освітній системі [Закон України «Про освіту», 2017]. Цей закон гарантує право на отримання освіти для осіб з особливими освітніми потребами й надає можливість здобувати безоплатну освіту в державних і комунальних освітніх закладах. Зокрема, передбачено можливість упровадження дистанційного, індивідуального, сімейного навчання, а також педагогічного патронажу. Забезпечується можливість отримання психолого-педагогічної та корекційно-розвивальної допомоги для осіб з особливими освітніми потребами, а також створення інклюзивних класів у закладах освіти для цільової підтримки цих осіб.

На сьогодні проблема розладів аутистичного спектру (РАС) є актуальною, особливо у контексті соціальної та емоційної взаємодії з дитиною молодшого шкільного віку. Неправильне сприйняття проблеми РАС обмежує повне розуміння важливості корекційної роботи з дитиною. Недостатнє усвідомлення причин виникнення цього порушення психічного розвитку та ролі батьків у вихованні дитини з РАС стає перешкодою для ефективного втручання [М.К. Шеремет, 2010].

Проблема міжособистісної взаємодії дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектру залишається в межах наукового інтересу сучасних дослідників. Вивчення взаємовідносин у дітей – важливе явище в українській та зарубіжній соціально-психологічній і педагогічній науках. Міжособистісна взаємодія – особистий контакт двох і більше осіб, що має наслідком взаємні зміни їх поведінки, діяльності, стосунків й установок.

Саме театралізована діяльність виявляється ефективним засобом соціалізації молодшого школяра, оскільки вона сприяє осмисленню морального підтексту літературного твору й участі дітей у грі. Ця форма активності створює сприятливі умови для розвитку, орієнтовані на цілісний розвиток особистості дитини з РАС, активізацію її творчості та ключових психічних процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що значний внесок у дослідження розвитку, навчання і виховання дітей із розладами аутистичного спектру внесли такі українські науковці: О. Адаменко, О. Вербицька, В. Гнатюк, Г. Забрамна, О. Куліш, В. Синьов та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. На даний час недостатньо вирішеною залишається проблема ефективності корекційно-розвивальної роботи щодо розвитку навичок міжособистісної взаємодії у молодших школярів із розладами аутистичного спектру засобами театралізованого мистецтва.

Формулювання цілей статті. Доцільним є теоретичне обґрунтування означеної проблеми та висвітлення результатів емпіричного дослідження щодо виявлення рівня розвитку навичок міжособистісної взаємодії у молодших школярів із розладами аутистичного спектру засобами театралізованого мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Сучасний етап розвитку теорії та практики спеціальної педагогіки і спеціальної психології характеризується посиленням уваги до поглибленого вивчення різних особливостей психічного розвитку дітей, що має важливе науково-практичне значення. Зростає число й розмаїтість дітей із відхиленнями в розвитку, у т. ч. з парціальною й комплексною недостатністю. Це викликає необхідність вивчення дітей у процесі їх навчання й виховання, визначення мікропрограм корекційного впливу для кожного окремого випадку. Термін РАС вживається як традиційно уживаний, скорочений відповідник дефініцій «Розлади загального розвитку» (МКХ-11), «Первазивні розлади розвитку» (DSM-V) та уживаний у клінічній практиці термін «Розлади спектру аутизму» або «Розлади

аутистичного спектру» [О.В. Біленко, 2021]. РАС – це довічний стан, пов'язаний із порушенням неврологічного розвитку, основною особливістю якого, згідно з діагностичними критеріями МКХ-11, є три діагностичні категорії: стійкі труднощі в соціальній взаємодії, стійкі порушення комунікації та наявність стереотипної (повторюваної) поведінки, опір змінам і обмежені інтереси [Т.П. Приходько, О.І. Переворська, І.М. Кобзева, 2019].

Набуття досвіду взаємодії, навичок контактування з дітьми визнано одним із пріоритетних напрямів становлення особистості у молодшому шкільному віці. У науці комунікація розглядається як узаємодія та встановлення контактів між індивідами, результатом якого є вплив один на одного, обмін інформацією, обрання певного напрямку спільних дій, а також сприймання й розуміння співрозмовника. Через різні форми взаємодії, завдяки здатності людини до набуття досвіду, вона формує властивості характеру, сприяє становленню характеристик суб'єкта, стає особистістю [Т.П. Приходько, О.І. Переворська, І.М. Кобзева, 2019]. Відомо, що все це спричинено соціумом, у якому перебуває індивід. Комунікація є джерелом для формування особистості.

Проблема розвитку навичок міжособистісних стосунків (взаємодії) між дітьми зумовлена необхідністю подолання авторитарних тенденцій навчання та виховання, які частково збереглися в сучасних закладах освіти та стримують розвиток цих стосунків у дітей [В.О. Липа, 2007].

Набуття навичок міжособистісної взаємодії з групою однолітків і вміння заводити друзів є одним із найважливіших завдань усебічного розвитку дітей молодшого шкільного віку [М.В. Рождественська, С.Ю. Конопляста, 2004].

Для дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектру характерні труднощі у встановленні контакту з чужими людьми, що заважає їм орієнтуватися в навколишньому світі і встановлювати контакти з іншими дітьми й дорослими. Вивчення процесу міжособистісного спілкування дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектру показує, що на них впливають як об'єктивні, так і суб'єктивні умови. Проте, серед суб'єктивних умов найсильніший вплив має обізнаність дітей, як установлювати контакт з тією чи іншою дитиною-однолітком або з дорослими. Діти молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектру також, як і діти з нормою психічного розвитку, без особливих труднощів помічають знайомих людей серед незнайомих, особливо, якщо ці люди пов'язані з певними позитивними або негативними емоціями. Зустріч із такою людиною викликає нові емоції, поліпшує стан дітей або погіршує його. Ця особливість яскраво виявляється при описі дітьми молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектру сюжетних малюнків. Прикладом може слугувати малюнок сім'ї. Розглядаючи картину, діти насамперед виділяють саме тих, з якими є добрі стосунки, та тих, з якими міжособистісні стосунки порушені [В.І. Баєнко, 2022]. У деяких випадках, коли емоційна забарвленість комунікації зі знайомою людиною є оцінно-виразною, це може негативно впливати на дитину. Діти молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектру дуже сильно звикають до однієї конкретної людини (дорослого чи однолітка), у них з'являються різні емоції, коли зустрічається нова, незнайома людина, з якою стає дуже важко встановити контакт, що призводить до низки проблем [Н.В. Базима, 2015].

У діяльності сучасного спеціального закладу освіти значну увагу відведено розвитку особистості молодшого школяра, його творчій діяльності, моральному досвіду.

Набутий у молодшому шкільному віці власний мистецько-комунікативний досвід становить запоруку не лише загальнокультурного розвитку дитини, але також її розкритості, впевненості, особистісної активності в подальшому житті. Зокрема, організована у спеціальному закладі освіти театралізована діяльність передбачає розвиток у молодших школярів умінь «входити в образ» та «утримувати» його впродовж усього театралізованого дійства; усвідомлювати мовленнєві та виконавські дії; передавати характерні особливості різних художніх образів; переносити свої уявлення в самостійну ігрову діяльність; прищеплює дітям інтерес до театру як до виду мистецтва.

Долучення дітей до театрального мистецтва відбувається і під час проведення свят і розваг, в основі яких є гра-драматизація за мотивами авторської або народної казки [Н. Куфко, 2000]. **Проведення заходів у такій формі дозволяє творчо розкритися кожній дитині.** Разом із дитиною беруть участь і дорослі – вихователі, батьки. Дитина не тільки набу-

ває знань, умінь, навичок, розвиває творчі здібності, а й розширює коло спілкування: дорослий і дитина виступають як рівноправні партнери.

Як висновок, означена комплексна корекційна робота з дітьми молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектру містить у собі психологічну, педагогічну та міжособистісну корекцію.

Емпіричне дослідження розвитку навичок міжособистісної взаємодії у молодших школярів із розладами аутистичного спектру засобами театралізованого мистецтва проводилося на базі Комунального закладу освіти «Багатопрофільний навчально-реабілітаційний центр № 6» Дніпропетровської обласної ради» (місто Дніпро, вулиця 20-Річчя Перемоги, будинок 30). У дослідженні взяли участь діти молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектру: 1-А клас – 13 дітей (експериментальна група, ЕГ); 1-Б клас – 14 дітей (контрольна група, КГ).

Емпіричне дослідження охоплювало три етапи: констатувальний, формувальний і контрольний. Кожний із них мав визначену мету і методику дослідження. На констатувальному етапі авторського дослідження було проведено вивчення стану та здійснено первинну діагностику рівня розвитку міжособистісної взаємодії у молодших школярів із розладами аутистичного спектру за допомогою методів і діагностичних методик в ЕГ і КГ.

Результати аналізу за методикою «Міжгрупові і міжособистісні відносини» О. Петровського наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Результати дослідження за методикою «Міжгрупові і міжособистісні взаємини» О. Петровського на констатувальному етапі емпіричного дослідження, %

Група дітей	Рівні, %		
	Високий	Середній	Низький
ЕГ	0	23	77
КГ	0	29,7	70,3

За допомогою методики «Міжгрупові і міжособистісні взаємини» О. Петровського ми отримали такі результати у групах досліджуваних: серед дітей експериментальної групи виявлено низький рівень у 10 осіб (77 %); середній рівень показали 3 особи (23 %); високий рівень – 0 осіб. Своєю чергою, діти контрольної групи продемонстрували такі результати: низький рівень виявлено у 9 осіб (70,3 %); середній рівень – у 4 осіб (29,7 %); високий рівень – у 0 осіб.

Під час діагностування за методикою «Міжгрупові і міжособистісні відносини» О. Петровського діти неохоче дарували картки. Особливо це простежувалось серед хлопчиків. Дівчатка з більшим зацікавленням розглядали картки, обмірковували, кому подарують. Коли дітям задавали запитання «Чому саме вони подарували картку тій чи тій дитині?», вони не могли відповісти зовсім або просто називали ім'я, нічим це не обґрунтовуючи позицію.

Результати аналізу за методикою «Положення дитини у класі» Ю. Куліша наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Результати дослідження за методикою «Положення дитини у класі» Ю. Куліша на констатувальному етапі емпіричного дослідження, %

Група дітей	Рівні, %		
	Високий	Середній	Низький
ЕГ	0	26,95	73,05
КГ	0	26	74

За результатами проведення обстеження за методикою «Положення дитини у класі» Ю. Куліша на констатувальному етапі емпіричного дослідження серед дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектру було отримано такі результати. Серед ді-

тей експериментальної групи виявлено: низький рівень – у 9 осіб (73,05 %); середній рівень показали 4 особи (26,95 %); високий рівень – 0 осіб. Діти контрольної групи показали такі результати: низький рівень виявлено у 11 осіб (74 %); середній рівень – 3 особах (26 %); високий рівень засвідчили 0 (нуль) осіб.

Під час діагностування за методикою «Положення дитини у класі» Ю. Куліша констатовано, що деякі діти зовсім не розуміли завдання, починали штовхати один одного, а були і такі, які починали виявляти агресію.

Результати аналізу за методикою «Оцінка емоційної та комунікативно-поведінкової сфери дітей» В. Ткачова наведено в табл. 3.

Таблиця 3

**Результати дослідження за методикою
«Оцінка емоційної та комунікативно-поведінкової сфери дітей»
В. Ткачова на констатувальному етапі емпіричного дослідження, %**

Група дітей	Рівні, %		
	Високий	Середній	Низький
ЕГ	0	34,6	65,4
КГ	0	37	63

За результатами обстеження за методикою «Оцінка емоційної та комунікативно-поведінкової сфери дітей» В. Ткачова на констатувальному етапі емпіричного дослідження серед дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектру виявлено такі рівні розвитку комунікативно-поведінкової сфери. Серед дітей експериментальної групи виявлено низький рівень у 8 осіб (65,4 %); середній рівень показали 5 осіб (36,4 %); високий рівень – 0 осіб. Діти контрольної групи продемонстрували – низький рівень 9 осіб (63 %); середній рівень показали 5 осіб (37 %); високий рівень – 0 осіб.

Досвід роботи з цією категорією дітей і спостереження дозволили нам заповнити анкети, які містять ґрунтовну інформацію про дітей. За першим блоком анкети «Ставлення до перебування у школі і до навчання» у більшості дітей відмічалось бажання йти в школу для того, щоб там грати. Другий блок «Способи взаємодії з дорослим (педагогом)» показав прояв впертості і негативізму при спробах дорослого встановити з дитиною позитивний контакт. Третій блок «Ухвалення доступної розумінню інструкції» виявив переважання часткового виконання інструкції та прояв впертості. Четвертий блок «Дотримання доступних правил поведінки» – порушення поведінки під час уроку, часткове порушення правил поведінки. Блок «Емоційні реакції» – переважання загальної замкненості й загальмованості і бажання побитися, вираз страху або напруженості. Блок «Тривалість занять» – виконання посильних завдань протягом 5-10 хв. Блок «Встановлення доступних контактів з іншими дітьми» продемонстрував бажання грати з іграшкою, яку тримає в руках інша дитина, вияв здатності почекати, поки інша дитина зайнята, зацікавленість першої дитини предметом. Блок «Набуття нових навичок (протягом навчального року)» – вироблення двох навичок. Блок «Взаємодія з матір'ю» дозволив відмітити в більшості дітей прояв послуху як прагнення встановити зв'язок із матір'ю.

Результати аналізу за методикою «Яка дитина у взаєминах з людьми, які поруч?» С. Максименко наведено в табл. 4.

Таблиця 4

**Результати дослідження за методикою «Яка дитина у взаєминах з людьми, які поруч?»
С. Максименко на констатувальному етапі емпіричного дослідження, %**

Група дітей	Рівні, %		
	Високий	Середній	Низький
ЕГ	0	42,3	57,7
КГ	0	48,15	51,85

За результатами проведення обстеження за методикою «Яка дитина у взаєминах з людьми, які поруч?» С. Максименко на констатувальному етапі емпіричного дослідження серед дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектру було виявлено такі рівні розвитку взаємин дитини з людьми. Серед дітей експериментальної групи виявлено низький рівень у 7 осіб (57,7 %); середній рівень показали 6 осіб (42,3 %); **високий рівень** – 0 осіб. Діти контрольної групи продемонстрували: низький рівень – 8 осіб (51,85 %); середній рівень показали 6 осіб (48,15 %); високий рівень – 0 осіб.

Під час діагностування за методикою «Яка дитина у взаєминах з людьми, які поруч?» С. Максименко батьки дітей обох груп дали, на наш погляд, завищену оцінку рівню розвитку навичок міжособистісної взаємодії (з людьми) у молодших школярів із розладами аутистичного спектру. У більшості відповідей батьків ми бачимо, що вони вважають свою дитину комунікабельною, чуйною, справедливою.

Аналізуючи результати проведеного дослідження в ЕГ та КГ, було виявлено, що деяку діти обох груп мають середній рівень розвитку комунікативності, товариськості, згуртованості та ін. Водночас констатуємо, що основна кількість дітей має низький рівень. Діти не можуть встановлювати контакти, але все ж є такі, на яких інші можуть рівнятися.

На підставі результатів, отриманих у процесі спостереження, ми дійшли висновку, що в поведінці молодших школярів із розладами аутистичного спектру констатовано тенденцію триматися осторонь своїх однолітків, не виявляючи активності, яка б стимулювала взаємодію. Також ми спостерігали, що деякі діти були незадоволені структурою особистісних стосунків і своїм положенням у колективі, намагалися компенсувати нестачу спілкування агресивною поведінкою, яка привертала б увагу однолітків і дорослих.

На формувальному етапі дослідження тільки в експериментальній групі проводилися заняття за корекційно-розвивальною програмою «Юні актори». Метою цієї програми є сприяння розвитку навичок міжособистісної взаємодії у молодших школярів із розладами аутистичного спектру засобами театралізованої дії; активізація і стимулювання пізнавальної діяльності дітей; розвиток їхньої емоційно-вольової сфери; набуття ними комунікативних навичок і вмінь, навичок співпраці.

Під час укладання корекційної програми використовувався власний досвід роботи, що дозволило обґрунтувати й дібрати завдання, інсценовані сюжети, маски, настільні театри й ігри, які б мали сприяти розвитку навичок міжособистісної взаємодії у молодших школярів із розладами аутистичного спектру засобами театралізованої дії, емоційного інтелекту й соціальних навичок означеної категорії дітей.

Освітні завдання програми: розвиток навичок вербальної та невербальної комунікації; розуміння емоцій інших людей; розвиток емпатії; здатність до налагодження й підтримки позитивних стосунків з іншими людьми.

Також у межах програми передбачено: розвиток мовленнєвого дихання, правильної артикуляції, чіткої дикції, різноманітної інтонації; логіки промови; навчання дітей складати невеликі розповіді та казки, добирати найпростіші рими; вимовляти скоромовки і вірші; поповнювати словниковий запас; ознайомлювати дітей з театральною термінологією, з основними видами театального мистецтва, театральними професіями. На основі аналізу художніх творів формувати уявлення про позитивні та негативні моральні якості, навчати розуміти, як вони виявляються в поведінці; навчати давати вмотивовану моральну оцінку поведінці персонажів, розвивати вміння робити моральний вибір; сприяти усвідомленню необхідності дотримання соціально прийнятих норм поведінки.

Стимулювати інтерес до ігор-драматизацій, показу різних видів театрів, театралізованих ігор за сюжетами художніх творів, імпровізацій-інсценізацій фрагментів казок, віршів, оповідань, мультфільмів; удосконалювати навички володіння мовою жестів та імітаційними рухами; вправляти у наслідуванні постави людей у різних життєвих ситуаціях; у передачі дій людей відповідними рухами, зображати характерні професійні рухи (музикант, диригент тощо); закріплювати вміння інтонаційно передавати емоційний стан персонажів (почуття радості, суму, прикраси, тривоги тощо).

Очікувалось, що рівень розвитку навичок міжособистісної взаємодії досліджуваних експериментальної групи підвищиться, вони розширять свій світогляд, навчатися спілкуватися, поважно ставитися один до одного, у класі з'явиться позитивний емоційний настрій,

відбудеться розвиток комунікативних навичок і вмінь дітей, навичок співпраці, відбудеться активізація і стимулювання пізнавальної діяльності молодших школярів із РАС.

Корекційні заняття за корекційно-розвивальною програмою «Юні актори» в експериментальній групі дітей були внесені до освітнього процесу Комунального закладу освіти «Багатопрофільний навчально-реабілітаційний центр №6» Дніпропетровської обласної ради» з тривалістю по 30-35 хвилин кожне. Велика увага педагогами приділялась тому, щоб учні змогли зняти емоційне напруження та була створена емоційно-комфортна атмосфера у класі, щоб молодші школярі з РАС збагатили свій словниковий запас, удосконалили розумові операції тощо.

У ході формувального етапу дослідження проводилось спостереження за дітьми у процесі навчальної, предметно-практичної й ігрової діяльності.

У процесі дослідження було оцінено такі показники у молодших школярів з РАС: емоційна реакція учнів на сам факт обстеження; розуміння інструкції та мети завдання; характер діяльності; реакція на результат роботи; спостереження за колективною діяльністю учнів; ставлення один до одного серед учнів класу.

У цей час діти молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектру контрольної групи навчалися за програмою, яка відповідає освітньому процесу, передбаченому в Комунальному закладі освіти «Багатопрофільний навчально-реабілітаційний центр № 6» Дніпропетровської обласної ради».

На контрольному етапі дослідження було проведено повторне діагностування дітей в обох групах за тими ж методиками, що і при первинній діагностиці, з метою вивчення можливих позитивних змін у рівні розвитку навичок міжособистісної взаємодії у молодших школярів із розладами аутистичного спектру.

Результати контрольного етапу дослідження були доповнені аналізом статистичного порівняння за **U критерієм Манна-Уїтні**. Ці результати дали змогу констатувати, що отримані показники в експериментальній групі істотно підвищились після проведення формувального етапу дослідження.

Результати аналізу за методикою «Міжгрупові і міжособистісні взаємини» О. Петровського на контрольному етапі дослідження наведені в табл. 5.

Таблиця 5

Динаміка результатів дослідження за методикою «Міжгрупові і міжособистісні взаємини» О. Петровського, %

Рівні	ЕГ				КГ				Значення U критерію Манна-Уїтні (критичне значення $p \leq 0.01 = 61$, $p \leq 0.05 = 77$)
	Констатувальний етап	Контрольний етап	Динаміка	Сума рангів	Констатувальний етап	Контрольний етап	Динаміка	Сума рангів	
Низький	77 %	69,2 %	-7,7 %	819,5	70,3%	66,6%	-3,7%	338	93
Середній	23 %	30,8%	+7,7 %		29,7%	33,4%	+3,7%		
Високий	0 %	0 %	0 %		0%	0%	0%		

Аналізуючи результати табл. 5, ми бачимо, що позитивні зміни зафіксовано в експериментальній групі. Кількість дітей, які показали високий рівень, не виявлено; кількість дітей, які демонстрували середній рівень, збільшилась на 7,7 %; кількість дітей, які показали низький рівень, зменшилась на 7,7 %. У контрольній групі кількість дітей, які засвідчили високий рівень, не виявлено; кількість дітей, які показали середній рівень, збільшилась на 3,7 %; кількість дітей, які показали низький рівень, зменшилась на 3,7 %. Отже, в контрольній групі ми простежуємо лише незначну позитивну динаміку.

Результати аналізу за методикою «Положення дитини у класі» Ю. Куліша на контрольному етапі дослідження наведено в табл. 6.

Таблиця 6

Динаміка результатів дослідження за методикою «Положення дитини у класі» Ю. Куліша

Рівні	ЕГ				КГ				Значення U критерію Манна-Уїтні (критичне значення $p \leq 0.01=61$, $p \leq 0.05=77$)
	Констатувальний етап	Контрольний етап	Динаміка	Сума рангів	Констатувальний етап	Контрольний етап	Динаміка	Сума рангів	
Низький	73,05%	61,5%	-11,55%	799,5	74%	70,3%	-3,7%	332	91
Середній	26,95%	38,5%	+11,55%		26%	29,7%	+3,7%		
Високий	0 %	0 %	0 %		0%	0%	0%		

Аналізуючи результати табл. 6 пересвідчуємось, що позитивні зміни виявилися в експериментальній групі. Кількість дітей, які показали високий рівень, не виявлено; тих, які показали середній рівень, збільшилась на 11,55 %; кількість дітей, які показали низький рівень, зменшилась на 11,55 %. У контрольній групі кількість дітей, які показали високий рівень, не виявлено; тих, які показали середній рівень, збільшилась на 3,7 %; кількість дітей, які показали низький рівень, зменшилась на 3,7 %. Отже, в контрольній групі простежуємо лише незначну позитивну динаміку.

Результати аналізу за методикою «Оцінка емоційної та комунікативно-поведінкової сфери дітей» В. Ткачова на контрольному етапі дослідження наведено в табл. 7.

Таблиця 7

Динаміка результатів дослідження за методикою «Оцінка емоційної та комунікативно-поведінкової сфери дітей» В. Ткачова

Рівні	ЕГ				КГ				Значення U критерію Манна-Уїтні (критичне значення $p \leq 0.01=61$, $p \leq 0.05=77$)
	Констатувальний етап	Контрольний етап	Динаміка	Сума рангів	Констатувальний етап	Контрольний етап	Динаміка	Сума рангів	
Низький	65,4 %	50%	-15,4%	784	63 %	59,3%	-3,7%	334	99
Середній	34,6%	50%	+15,4%		37%	40,7%	+3,7%		
Високий	0%	0%	0%		0%	0%	0%		

Аналізуючи результати табл. 7 убачаємо, що позитивні зміни зафіксовано в експериментальній групі. Кількість дітей, які показали високий рівень, не виявлено; тих, які показали середній рівень, збільшилась на 15,4 %; кількість дітей, які показали низький рівень, зменшилась на 15,4 %. У контрольній групі кількість дітей, які показали високий рівень – не виявлено; кількість дітей, які показали середній рівень, збільшилась на 3,7 %; кількість дітей, які показали низький рівень, зменшилась на 3,7 %.

Результати аналізу за методикою «Яка дитина у взаєминах з людьми, які поруч?» С. Максименко на контрольному етапі дослідження наведено в табл. 8.

Таблиця 8

Динаміка результатів дослідження за методикою «Яка дитина у взаєминах з людьми, які поруч?» С. Максименко

Рівні	ЕГ				КГ				Значення U-критерію Манна-Уїтні (критичне значення $p \leq 0.01 = 61$, $p \leq 0.05 = 77$)
	Констатувальний етап	Контрольний етап	Динаміка	Сума рангів	Констатувальний етап	Контрольний етап	Динаміка	Сума рангів	
Низький	57,7 %	46,15%	-11,55%	789	48,15 %	48,15 %	0%	334	104
Середній	42,3 %	50 %	+7,7%		51,85%	51,85%	0%		
Високий	0%	3,85 %	+3,85 %		0%	0%	0%		

Як бачимо з даних табл. 8, позитивні зміни констатувались в експериментальній групі. Кількість дітей, які показали високий рівень, збільшилась на 3,85 %; тих, які показали середній рівень, збільшилась на 7,7 %; кількість дітей, які показали низький рівень, зменшилась на 11,55 %. У контрольній групі кількість дітей, які показали високий рівень – не виявлено; кількість дітей, які показали середній і низький рівні – не змінилась. Отже, в контрольній групі динаміка в рівнях відсутня.

Висновки. Проаналізовані дані дозволили дійти висновку, що у молодших школярів із розладами аутистичного спектру, які займалися в експериментальній групі за укладеною корекційно-розвивальною програмою «Юні актори», значно підвищився рівень розвитку навичок міжособистісної взаємодії. Діти набагато краще стали запам'ятовувати нові слова завдяки використанню на уроці ігрових й інноваційних форм діяльності. Необхідно підкреслити, що наочний матеріал діти запам'ятовували краще вербального, і у процесі відтворення він був більш дієвою опорою. Діти молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектру швидко втомлювалися під час корекційних занять, дуже важко було утримати їхню увагу, тому необхідно було змінювати один вид діяльності іншим. У такий спосіб знімалася напруга, що дозволяло не переривати ходу корекційних занять.

Подальшою розробкою заявленої проблеми є впровадження занять із розвитку навичок міжособистісної взаємодії у молодших школярів із розладами аутистичного спектру у групах для розширення кола їхніх соціальних зв'язків. Здійснене авторське дослідження й описана корекційно-розвивальна програма мають перспективу застосування у практиці фахівців зі спеціальної освіти, вихователів і батьків, які мають дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектру, а також при підготовці здобувачів вищої освіти за спеціальністю 016 «Спеціальна освіта».

Дотримання етичних стандартів

Дослідження проводилося на базі Комунального закладу освіти «Багатопрофільний навчально-реабілітаційний центр № 6» за згодою учасників, законних представників та директора школи. Приблизно 2% сімей відмовилися від участі в дослідженні. Участь була анонімною, безкорисливою та добровільною. Це дослідження було схвалено Комісією з наукової етики Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара (П-18/1). Не було критеріїв виключення, за винятком відмови законних опікунів або школярів від участі.

Список використаних джерел

- Баєнко, В.І. (2022). *Міжособистісна взаємодія: теорія, практика, технології*. Київ : Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова.
- Базима, Н.В. (2015). Теоретичне вивчення проблематики аутизму. *Актуальні проблеми педагогіки, психології та професійної освіти*, 1, 51–56.

Біленко, О.В. (2021). *Міжособистісна взаємодія: теорія, практика, технології*. Київ : Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова.

Закон України «Про освіту». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, № 38-39, ст. 380. (2017).

Приходько, Т.П., Переворська, О.І., Кобзева, І.М. (2019). Ефективність корекційної роботи студентів з дітьми з порушеннями інтелекту помірною ступеня. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля*, 2 (18), 146–151. doi: 10.32342/2522-4115-2019-2-18-18

Куфко, Н. (2000). Театралізовані ігри з дітьми дошкільного віку. *Бібліотечка вихователя дитячого садка*, 3, 19–20.

Липа, В.О. (2007). Соціально-педагогічні аспекти формування цілей корекційного навчання. *Реалізація корекційно-розвивальної спрямованості виховання і навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку: збірник наукових праць* (с. 12–25). Слов'янськ : СДПУ.

Шеремет, М.К. (Ред.). (2010). *Логопедія: підручник*. Київ : Видавничий дім «Слово».

Рождественська, М.В., Конопляста, С.Ю. (2004). *Ранній дитячий аутизм: навч. посіб.* Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова.

References

Baienko, V.I. (2022). *Mizhosobystisna vzaiemodiia: teoriia, praktyka, tekhnolohii* [Interpersonal interaction: theory, practice, and technologies]. Kyiv, M.P. Drahomanov NPU Publ., 336 p. (In Ukrainian).
Bazyma, N.V. Theoretical study of autism issues. *Topical Issues of Pedagogy, Psychology and Professional Education*, 2015, no. 1, pp. 51–56. (In Ukrainian).

Bilenko, O.V. (2021). *Mizhosobystisna vzaiemodiia: teoriia, praktyka, tekhnolohii* [Interpersonal interaction: theory, practice, and technologies]. Kyiv, M.P. Drahomanov NPU Publ., 288 p. (In Ukrainian).

Kufko, N. (2000) *Teatralizovani ihry z ditmy doshkilnoho viku* [Theatrical games with children of preschool age]. *Bibliotekha vykhovatelii dytiachoho sadka* [Kindergarten teacher's library], 2000, no. 19–20, pp. 3. (In Ukrainian).

Lypa, V.O. (2007). *Sotsialno-pedahohichni aspekty formuvannia tsilei korektsiinoho navchannia* [Socio-pedagogical aspects of forming the goals of remedial education]. *Realizatsiia korektsiino-rozvyvalnoi spriamovanosti vykhovannia i navchannia ditei z osoblyvostiamy psykhofizychnoho rozvytku* [Implementation of the correctional and developmental orientation of education and training of children with special psychophysical development]. Sloviansk, SDPU Publ., pp. 12–25. (In Ukrainian).

Ministry of Education and Science of Ukraine (2017), Law of Ukraine “On Education”. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page#Text> (Accessed 5 April 2024). (In Ukrainian).

Prykhodko, T.P., Perevorska, O.I., Kobzieva, I.N. Effectiveness of students' correctional work with young children with moderate mental retardation. *Bulletin of Alfred Nobel University. Series: "Pedagogy and psychology"*, 2019, no. 2 (18), pp. 146–151. doi: 10.32342/2522-4115-2019-2-18-18 (In Ukrainian).

Rozhdestvenska, M.V., Konopliasta, S.Yu. (2004). *Rannii dytiachyi autyzm* [Early childhood autism: textbook]. Kyiv, M.P. Drahomanov NPU Publ., 69 p. (In Ukrainian).

Sheremet, M.K. (Ed.). (2010). *Lohopediia* [Logopedics: textbook]. Kyiv, “Slovo” Publ., 376 p.

THEATRICAL ART AS A MEANS OF DEVELOPING INTERPERSONAL SKILLS IN PUPILS WITH AUTISM SPECTRUM DISORDERS

Perevorska Olena, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of the Department of Pedagogy and Special Education of Oles Honchar Dnipro National University, Dnipro.

E-mail: dvaberehy@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-8901-7030

Prohodko Tetyana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Pedagogy and Special Education of Oles Honchar Dnipro National University, Dnipro.

E-mail: prykhodko-t@i.ua

ORCID ID: 0000-0003-0138-2592

Kobzieva Iryna, Director of the Educational and Methodological Centre for Quality Assurance in Education of Dnipro Academy of Continuing Education of the Dnipropetrovsk Oblast Council, Dnipro.

E-mail: dvaberehy@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-0546-1290

DOI: 10.32342/2522-4115-2024-1-27-1

Keywords: *primary school students, autism spectrum disorders, interpersonal interaction, theatrical art, correctional and developmental work, empirical research.*

The article deals with the problem of the effectiveness of correctional work of higher education students with younger students with autism spectrum disorders.

*The **aim of the article** is to theoretically substantiate the problem and highlight the results of an empirical study on identifying the level of development of interpersonal interaction skills in primary school children with autism spectrum disorders through the means of theatrical art.*

The theoretical analysis of the problem has shown that the acquisition of experience of interaction, and skills of contact with children is recognized as one of the priority directions of personality development at the primary school age. In science, communication is considered as the interaction and establishment of contacts between individuals, which results in influencing each other, exchanging information, choosing a certain direction of joint action, as well as perceiving and understanding the interlocutor. It was determined that the artistic and communicative experience gained at the primary school age is a guarantee not only of the child's general cultural development, but also of his or her liberation, confidence, and personal activity in later life.

The emphasis was placed on the fact that theatrical activity proves to be an effective means of socialisation of primary schoolchildren, as it promotes comprehension of the moral implications of a literary work and participation in the game. This form of activity creates favourable conditions for development, focused on the holistic development of the personality of a child with ASD, activation of his/her creativity, and key mental processes.

It is emphasised that the solution to the problem will be the implementation of a correctional and developmental program by higher education students aimed at developing interpersonal skills in primary school children with autism spectrum disorders.

Under our supervision, students of Oles Honchar Dnipro National University conducted a study of the level of development of interpersonal skills in primary school children with autism spectrum disorders. The study involved primary school children with autism spectrum disorders in grades 1-A: 13 children – experimental group, and 1-B: 14 children – control group.

The results of the study allowed higher education students to conclude that the development of interpersonal skills in primary school children with autism spectrum disorders can be successful under conditions of specially organised, systematised, and regular classes in the correctional and developmental program «Young Actors». The empirical study applied methods and strategies for implementing theatrical classes in the educational process with children with autism spectrum disorders. The use of theatrical art helps to improve communication skills, emotional understanding and social adaptation in children with autism spectrum disorders. The results obtained indicate the effectiveness of the correctional work of higher education students with children with autism spectrum disorders.

Conclusions *have been drawn regarding the effectiveness of the corrective developmental program in shaping interpersonal interaction skills in children with autism spectrum disorders through theatrical art.*

The practical results of the work can be useful for teachers, psychologists and parents who work with this category of children and seek to improve their quality of life and social interaction. In addition, the educational environment will contribute to social adaptation and the development of interaction skills in children with autism spectrum disorders.

Одержано 05.02.2024.